

JEDAN ŠKOT MEĐU USKOCIMA POČETKOM XVII VEKA

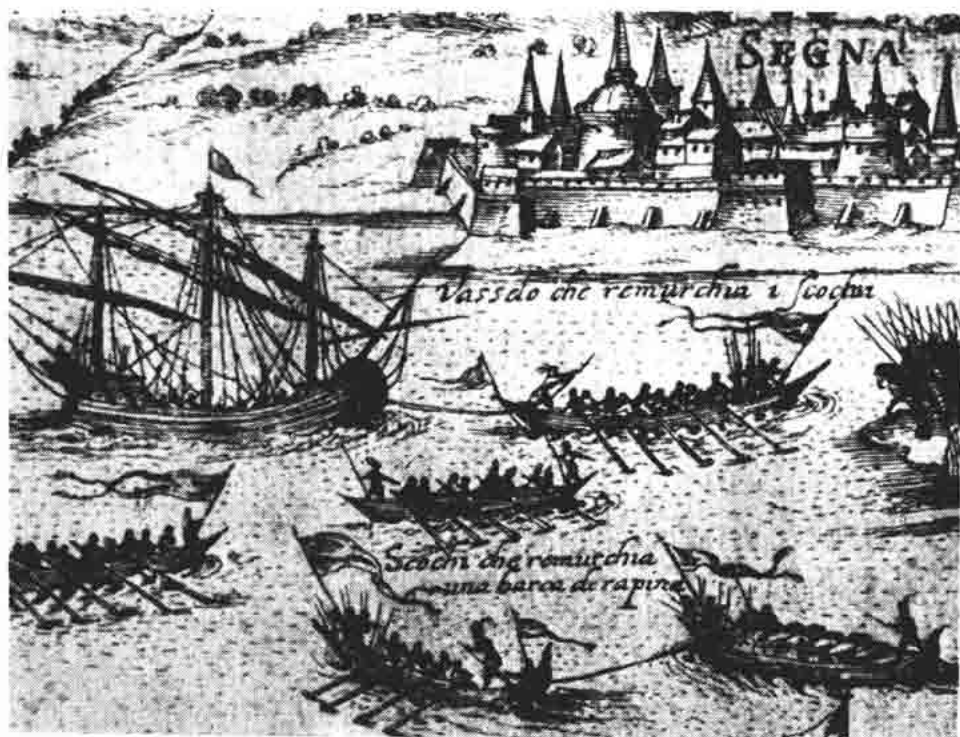
Engleski izvori iz XVI i XVII veka retko govore opširnije o Senju i njegovoj okolini. Engleska nije imala neposrednih interesa u mletačko-austrijsko-turskim sukobima u jadranskom primorju, a veliki i dobro naoružani brodovi njene Levantske kompanije nisu bili skoro nikada uznemiravani na svojim putovanjima do Venecije, Splita ili Dubrovnika. Čak su i engleski putnici koji su u to vreme putovali iz Venecije niz našu obalu po pravilu samo prolazili pored Senja tako da beleške koje o tom gradu nalazimo u engleskim putopisima ne sadrže nikakve zanimljivije podatke i uglavnom se svode na ponavljanje onoga što se moglo naći u tadašnjim geografskim priručnicima.

To ne znači, međutim, da su Englezi bili sasvim nepoznati u Senju. Mlečani su u drugoj deceniji XVII veka uzimali dosta engleskih najamnika za svoje garnizone na našoj obali i nije isključeno da su neki od tih plaćenika napuštali mletačku službu i priključivali se uskocima. U svakom slučaju, svedočanstvo o tome da je među uskocima bilo bar nekoliko Engleza imamo u izveštaju francuskog ambasadora u Veneciji Leona Brularta, koji je zabeležio da je među uskocima obešenim 14. avgusta 1618. godine bilo devet Engleza, od kojih je jedan pripadao jednoj od najuglednijih britanskih plemićkih porodica.¹

Pa ipak, skoro jedini podrobniji zapis o Senju i uskocima iz pera jednog Britanca iz ovog perioda nalazimo u putopisu Škota Williama Lithgowa (Viljem Litgo), koji je putovao našom obalom početkom XVII veka.²

W. Lithgow se rodio u Lanarku u Škotskoj 1582. godine. U tom mestu je pohađao i školu, a kasnije je, kako kaže njegov sunarodnik i veliki romanopisac Walter Scott, učio za krojača. Ukoliko je i tačno to što Scot kaže, Lithgow se krojačkim zanatom izgleda nije bavio, jer je već u ranoj mladosti krenuo na svoja prva putovanja i ostao neumorni putnik sve do svoje smrti. Šta je u stvari podstaklo Lithgowa da krene u svet nije sasvim jasno,

-
- 1) J. G. Wilkinson, *Dalmatia and Montenegro*, 2 toma, London, 1848., II tom, str. 389—90. Ti Englezi su verovatno pripadali takozvanim »venturinima«, koji su često zamenjivani s pravim uskocima.
 - 2) Lithgowov putopis nije nepoznat u našoj naučnoj literaturi. Prvi je na njega skrenuo pažnju prof. J. Torbarina, a jednu kraću belešku o njemu ima i prof. J. Tadić u svojoj knjizi *Promet putnika u starom Dubrovniku* (Dubrovnik, 1939).

Sl. 41. — Uskočke brodice pred senjskom lukom, detalj prema G. Kelleru. Uskočki pomorski okršaj ispred Senja 1617.

jer on sam kaže da ono što ga je navelo da se izloži opasnostima i pustolovina u tuđini nije bilo ni slavloljublje, ni radoznalost, ni želja za sticanjem ugleda, nego nepravda koja mu je bila nezasluženo naneta zbog neke Dalide. Po lokalnom predanju i nekim enigmatskim primedbama u samim Lithgowovim spisima proizilazi da je on nastradao od »zločinačkih ruku četiri krvožedna kurjaka«, naime od četiri brata koja su ga zatekla s njihovom sestrom, napali ga i odsekli mu uši. Posle toga je »čulavi Vil«, kako su ga od tada nazivali, krenuo na svoja brojna i daleka putovanja na kojima je, kako sam kaže, prevalio preko trideset i šest hiljada milja, ne računajući putovanja vodom. Već do 1609. godine Lithgow je bio obišao Orkadska ostrva, Nemačku, Češku, Nizozemsku, Francusku i Italiju, a te godine je krenuo na istok, u Carigrad. Njegov opis putovanja od Venecije do Carigrada sačinjava prvi od tri putopisa koje je kasnije objavio pod naslovom *Celovit prikaz neobičnih doživljaja i mučnih lutanja tokom devetnaestogodišnjeg putovanja od Škotske do najslavnijih kraljevstava Evrope, Azije i Afrike*.³ Taj prvi putopis je od posebnog interesa za nas jer se u njemu opisuje putovanje kroz naše krajeve. Osim toga, taj spis nesumnjivo ima i nekih prednosti nad drugim engleskim putopisima iz ovog perioda. Iako je krenuo na svoje putovanje dobro pripremljen i upoznat sa spisima antičkih i modernih geo-

grafa i istoričara, kao i s ranijom putopisnom literaturom, Lithgow je vrlo samostalan u svojim zapažanjima, ne da se zavesti tuđim mišljenjem i često ističe netačnost ranijih opisa. On je jedan od retkih britanskih putnika koji ne ponavlja uobičajene predrasude o stanovnicima našeg primorja kao pi janicama, primitivnim ljudima i skoro divljacima. Upravo u vezi s tim karakteristično je, i to treba naglasiti, da je on bio i jedan od malog broja onih putnika koji je proveo duže vremena među našim ljudima, pa čak u nekim situacijama delio i poslednju koru hleba s njima, i stoga imao najviše mogućnosti da o njima stvori samostalno i nepredubedeno mišljenje. Posebna vrednost njegovog opisa putovanja kroz našu zemlju leži i u tome što on nije išao uobičajenim putevima kojima se kretala većina drugih putnika, tako da pominje mesta koja inače ne nalazimo u drugim knjigama. Tako je i došlo do toga da nam on ostavi verovatno jedini britanski zapis o uskocima zasnovan na neposrednom posmatranju.

Pošto je, krenuvši iz Venecije, prošao pored Poreča i Pule, Lithgow je stigao do Kvarnerskog zaliva. »Taj Kvarnerski zaliv zalazi pedeset milja u kopno u pravcu severoistoka, na zapadnom delu tesnog ulaza u njega nalazi se Istra, a na istočnom Dalmacija. Na dalmatinskoj strani ulaza u zaliv Mlečani uvek drže po nekoliko galija da bi sprečili upade uskoka. Ispod tog zaliva nalaze se Senj, Gradiška¹ i Novigrad, značajni gradovi Hrvatske. Stanovnici tih gradova i okolnog područja nazivaju se uskoci. To je jedna vrsta snažnih, odvažnih i neustrašivih Dalmatinaca. Njihovo oružje se sastoji od širokih mačeva koji se drže u obe ruke i dugih bodeža; o pojasu nose male štitove, a u rukama duge puške. Oni su neobično hitronogi i na kopnu svakodnevno uznemiravaju svoje susele Turke upadima s kojih donose veliki plen u žitu, govedima i konjima, a na moru su sa svojim fregatama i brigantinima oduvek ometali trgovinu Mlečana u njihovim vlastitim vodama. Veliki gubici koje su ti upadači s vremena na vreme nanosili Mlečanima i druge štete koje su prouzrokovali Turcima u njihovoj trgovini s Venecijom, koja se ranijim mirovnim ugovorom obavezala Turcima da će čuvati sopstveno more od svih upada hrišćana, bio je jedini i neodložan razlog koji je naterao Mlečane da 1616. godine zarate s tadašnjim vojvodom a sadašnjim carem Ferdinandom. Oni su opseli Gradišku, što je za njih bilo vrlo nepovoljno, kako zbog izdataka tako i zbog gubitka ljudstva, jer je taj grad bio dobro utvrđen bedemima i snabdeven municijom, a branilo ga je dve hiljade uskoka koji bi često, kada bi im se neprijatelj primakao, izlazili iz grada i jurišali i na konjima i pešice i mnogo puta nanosili napadačima teške poraze. Mletačkim gubicima ja sam dvadeset dana bio svedok, pošto sam na svom drugom putovanju, kada sam se vraćao iz Afrike i putovao u Mađarsku, Moldaviju, Vlašku i Transilvaniju, išao preko toga kraja. I jednoga jutro, u osvit dana, video sam kako je osam stotina uskoka, izašavši iz grada, uči-

3) *The Totall Discourse, Of the Rare Aduentures, and painefull Peregrinations of long nineteene Yeares Trauayles, from Scotland, to the most Famous Kingdomes in Europe, Asia, and Africa.* London, 1632. Pre ovoga, Lithgow je bio objavio dva izdanja jedne kraće verzije prvog putopisa (1614. i 1616.). Najbolje moderno izdanje izašlo je u Glasgowu 1906. g.

4) Lithgow je verovatno pogrešio kada je kasnije u Engleskoj pisao svoj putopis na osnovu usputnih beležaka i Gradišku, koju je povezivao s uskocima zbog onoga što je video na svom drugom putovanju, stavio u neposrednu blizinu Senja.

nilo krvav pokolj nad tri hiljade mletačkih vojnika. Taj deo Hrvatske je izvanredno plodan i obiluje žitom, vinima, stokom i pašnjacima, mada su ga u to vreme razuzdani i obesni vojnici bili strahovito opustošili.

Ukupni broj tih uskoka koji su kadri da nose oružje ne prelazi šest hiljada ljudi. Oni su neobično ljubazni prema strancima i ta ljubaznost nije u maloj meri bila ukazana i meni, i to od strane njihovih boljih ljudi, kapetana i zapovednika, a samo zbog sličnosti između reči uskoci i Skoti,⁵ mada smem da tvrdim da između ta dva naroda nema skoro nikakve veze.⁶

Borbe uskoka s Mlečanima koje Lithgow pominje u drugom delu gornjeg odlomka odnose se, razume se, na ratovanja u takozvanom »uskočkom ratu« ili »ratu za Gradišku«. Po savremenim zapisima, Mlečani su početkom 1616. godine opseli tvrđavu u Gradiški u kojoj su se nalazili uskoci. Posada tvrđave bila je srazmerno malobrojna, ali sastavljena od vrlo odvažnih i dobro izvežbanih vojnika. Mlečani su uspeli da snažnom artiljerijskom vatom oštete bedeme tvrđave i čak na jednom mestu načine otvor, ali se nisu usuđivali da krenu na juriš na tvrđavu. U njihovoj vojsci vladao je veliki nered i vojnici su bili demoralisani. Mlečani su trpeli velike gubitke i zbog ispada uskoka iz tvrđave, tako da je pretela opasnost, kako je izveštavao francuski poslanik, da se čitava opsada završi »sramotnim neuspehom«.⁷ Stoga su oni digli opsadu i povukli se sa svojih položaja u noći između 29. i 30. marta. Cela opsada Gradiške trajala je dvadeset i pet dana, što znači da je Lithgow bio svedok tih borbi za skoro sve vreme njihovog trajanja. Zaista je šteta što u svoju knjigu nije uneo detaljnije zapise o tim sukobima, jer navedeni odlomak sadrži sve što se o uskocima kaže u njegovim objavljenim putopisima. U beleškama koje je on vodio od dana do dana na svojim putovanjima i na osnovu kojih je kasnije pisao svoje putopise verovatno je bilo i dosta drugih podataka, ali one se nisu sačuvale. Ipak, njegova zapažanja su značajna jer unose neke nove detalje u sliku o mletačkoj opsadi Gradiške, a kao svedočanstva jednog zaista nepristrasnog posmatrača predstavljaju važnu potvrdu srčanog i hrabrog držanja uskoka u tim borbama.

Sl. 42. — Uskoci napadaju mletački trgovački brod negdje u Podgorskom kanalu, 16. st.

5) »Scoki and Scoti«

6) Str. 45—47 u izdanju iz 1632. godine.

7) Bare Poparić, *Povijest senjskih uskoka*, Zagreb, 1936., str. 197

Zusammenfassung

EIN SCHOTTE UNTER DEN USKOKEN ANFANGS DES 17. JAHRHUNDERTS

von VESELIN KOSTIC

Englische Quellen des 16. und 17. Jahrhunderts sprechen selten über Senj und die tapferen Uskoken, da England zu jener Zeit wenig Interesse an den Konflikten zwischen Venedig, Österreich und der Türkei hatte. Die englischen Schiffe wurden an ihren Reisen nach Dubrovnik, Split, Triest und Venedig nicht beunruhigt. Obwohl die englischen Reisenden die von Venedig nach dem Orient reisten, in ihren Reisebeschreibungen Senj und die Uskoken nicht erwähnen, gab es doch unter den venezianischen Söldnern auch Engländer, unter denen sich einige als venturini den Uskoken zugesellten.

Die fast einzige ausführlichere Erwähnung Senjs und der Uskoken befindet sich in der Reisebeschreibung eines Schotten, William Lithgow: *The Totali Discourse, Of the Rare Aduentures, and painefull Peregrinations of long nineteene Yeares Trauayles, from Scotland, to the most famous Kingdomes in Europe, Asia and Africa.* London 1632. W. Lithgow (geboren 1582) war seinem Beruf nach Schneider, doch er befasste sich nie mit seinem Gewerbe und bereiste bis zu seinem Tode unermüdlich viele Völker und Länder. In seiner Reisebeschreibung von Venedig bis Konstantinopel erwähnt er auch unsere Gebiete. Für seine Reisen bereitete er sich immer vor, las alte Reisebeschreibungen, doch er ist öfters anderer Meinung und korrigiert Schilderungen von Ländern und Geschehnissen. Im Jahre 1616 blieb er unter den Uskoken, mit denen er manchmal auch die letzte Brotrinde teilte. Auf der Reise von Venedig nach Konstantinopel fuhr er an Poreč und Pula vorbei bis zum Quarnero, wo er die bedeutenden Städte Senj, Gradiška und Novi fand, die von den Uskoken besiedelt sind, einer Art von besonders starken und tapferen Dalmatinern. Sie sind mit breiten Schwertern, langen Dolchen, kleinen Schildern und langen Büchsen bewaffnet. Sie sind besonders schnell und überfallen am Lande die Türken und am Meere die Venezianer. Gegenüber Fremden sind sie sehr zuvorkommend.

Lithgow erwähnt auch die Ursachen, die zu dem Uskokenkriege zwischen Venedig und Österreich im Jahre 1616 führten. Besonders wird die Belagerung des Venezianer Heeres unter Gradiška beschrieben. Die grosse Liebenswürdigkeit ihm gegenüber führt Lithgow auch auf die Ähnlichkeit der Wörter: Scoki und Scoti zurück.

Sl. 43. — Ruševine starog Ledeničkog grada, starog sjedišta podžupana i uskočke tvrđave.

Sl. 44. — Ostaci gotičke kapele sv. Stjepana unutar zidina Ledeničkog grada, današnje stanje

